

УДК(UDC)94(437=161.2)“1918/1939”:811.162.327

<https://doi.org/10.21272/starovyna.2021.58.3>

ЗУБКО О. Є.

ЯК УКРАЇНЦІ В ЧЕХОСЛОВАНІИ ЧЕСЬКУ МОВУ ВИВЧАЛИ АБО УКРАЇНСЬКА МІЖВОЄННА ЕМІГРАЦІЯ В НОВОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ ПРОСТОРИ (1918-1939)

Явище міжмовної омонімії - продукт взаємодії близькоспоріднених мов, сплутування однакових за звучанням слів, що позначають різні поняття в різних мовах. Не оминуло це явище і українську еміграційну спільноту в міжвоєнній Чехословаччині. Провокаційна близькість слів з одного боку створювала чимало труднощів, непорозумінь, двозначних: подекуди трагічних, а подекуди й комедійних ситуацій. А з іншого боку усіляко урізноманітнювала повсякденне життя українських вихідців.

Ключові слова: українська еміграція, міжвоєнна Чехословаччина, міжмовна омонімія, чеська мова, українська мова, повсякденне життя.

У 1992 р. відомий поліглот, професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Костянтин Миколайович Тищенко (1941 р. н.) створив єдиний у світі Лінгвістичний навчальний музей, який розташований у Червоному корпусі вишу. Один із його експонатів носить назву «Лексичні відстані мов Європи». Костянтин Миколайович порахував відстані між мовами та лексикою - словникові диференційні відстані мов. Так, наприклад, українська та російська мови розбігаються на 38% лексики, а ось українська та білоруська - всього на 16%. Причому латиниця не означає, що така відстань найбільша. Так, відстань між українською мовою та польською всього 30%. Тут залізного правила, як відзначає професор, немає: відмінність між українською та сербською мовою (кирилиця) - 32%, а між українською та чеською (латиниця) - 38%. [1].

Проте людство як у минулому столітті, так і нинішньому, зауважимо, турбувало (турбує) не одночасна спорідненість-відмінність в мовах кирилицею й латиницею, а таке цікаве міжмовне явище як міжмовні омоніми - слова, які однаково звучать та пишуться, але мають різні значення. Бо ж у тій же чеській мові маємо для прикладу: *ierstvэ chlĭb* (черствий хліб) - свіжий хліб, *ovoce* (овоце) - фрукти, *potravinářské výroby* (потравінарські виробки) - харчові продукти, *okurky* (окурки) - огірки, *rozor* (позор) - увагу, *rohanka* (поганка) - гречану кашу, *rádlo* (падло) - весло, *von'avka* (вонявка) - парфум, *guchlík* (рихлік) - швидкий потяг та інші.

Про зустрічі українських вихідців з мовними омонімами на шляху їх непростого еміграційного буття в міжвоєнній ЧСР свого часу відзначали: Н. Королів¹ [2], В. Сімянців² [3], В. Королів (Старий)³ [4], О. Жихович⁴ [5], С. Бородаєвський⁵ [6]. Кожен із зазначених зауважував, що комусь чеська мова давалася досить легко, хтось - долав її з певними зусиллями, а для деякого її вивчення й поготів було неможливим.

Зубко Ольга Євгенівна - кандидат історичних наук, докторант кафедри історії України та культури Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського (Україна). ORCID: 0000-0002-7052-1472.

Життя українських вихідців в міжвоєнній Чехословаччині умовно розподілялося на чотири періоди. Перший з них датується 1918-1921 рр., коли на територію ЧСР потрапили військові підрозділи Української Галицької Армії: «Гірська бригада», «Старий табір», «Глибока», «Крукеничі». Це сталося після того, коли переважаючі сили польської армії під командуванням генерала Й. Галлера витіснили їх на територію Закарпаття, де в Мукачеві війська були роззброєні. Інша частина українських військових формувань УГА брала участь у придушенні наступу угорських комуністичних формувань у Словаччині в складі чехословацької армії. Після завершення боїв на території Словаччини військові підрозділи УГА були інтерновані в Судетах. Тут у містечках Німецьке Яблонне, Ліберці, Йозефів, Тврдошині, Жиліні, Кежмарку були створені військові табори. Крім вояків УГА (основного складу) тут перебували також втікачі з польських таборів, цивільні біженці з Галичини та військовополонені з Італії.

На життя українських інтернованих вояків великий вплив мала фінансова допомога чехословацького уряду. Проте, політичний чинник, починаючи з 1920 р., диктував свої умови. Особливо важким для усіх таборян виявився 1921 р., коли до ЧСР стали прибувати залишки армії Врангеля та цивільні біженці з колишньої Російської імперії. У першій половині 1921 р. їх налічувалося більше 50000 осіб, з них половина - етнічні росіяни, котрі вбачали в ЧСР перевалочний пункт в Західну Європу та США. Наявність великої кількості емігрантів з теренів колишніх Російської та Австро-Угорської імперій, змусила уряд Т. Масарика започаткувати «Руську допомогову акцію» («*Ruská pomocná akce*»), а, отже, суттєво скоротити фінансування таборян.

На погіршення становища українських таборян в ЧСР позначилися не тільки умови Ризького мирного договору 18 березня 1921р., а ще й результати конференції послів держав Антанти щодо Тешинської області Сілезії між ЧСР і Польщею 28 липня 1921 р. Та остаточна крапка в існуванні таборів українських інтернованих вояків на території ЧСР була поставлена в березні 1923 р., коли Рада послів Антанти визнала анексію Польщі щодо Східної Галичини. 13 жовтня 1923 р. Міністерство народної оборони ЧСР видало постанову про те, що всі мешканці таборів отримують надалі тільки харчовий пайок і позбавляються всіх фінансових виплат. Всі, хто планує виїхати додому або десь далі за межі ЧСР, отримують квиток до найближчої прикордонної станції та безкоштовне п'ятиденне харчування. Ті ж, котрі залишаться на території ЧСР, мають знайти собі роботу. За таких умов частина українських військовослужбовців прийняла чехословацьке громадянство і перейшла на службу до армії ЧСР; вихідці з Наддніпрянської України з серпня 1921 р. з дозволу головної команди УГА виїздили до УСРР; а ще частина військових залишилася проживати в країні, відтак ними вже опікувався Комітет опіки над емігрантами Української Галицької Армії, створений у травні 1923 р. [7].

Для першого періоду життя вихідців з України в міжвоєнній ЧСР характерна відсутність зацікавлення до вивчення чеської мови як такої загалом, оскільки більшість таборян, котрі володіли німецькою та польською мовами на розмовному (базовому) рівні, чекали на вирішення питання статусу Східної Галичини, долі Західноукраїнської Народної Республіки та, власне, Тешинського конфлікту.

Другий період датується 1921-1925 рр., коли до міжвоєнної ЧСР прибула основна частина антибільшовицької еміграції. За підрахунками різних дослідників: 20 тисяч осіб загалом [8, с. 17]. Саме на ці роки припадає активність «Руської допомогової акції». Прихильність лідерів ЧСР до ідей «поступового панславизму» сформувало політику «доброї руки» до еміграційної хвилі зі Сходу. Керівництво ЧСР не приховувало своїх сподівань на швидку зміну політичного режиму як в Росії, так і в Україні; воно сподівалося, що політична опозиція, яка знайшла притулок в Чехословаччині, «як не сьогодні, то завтра» прийде до влади та буде відігравати головну роль у відродженні нової Росії, реконструюючи її та європеїзуючи. Президент ЧСР Томаш Масарик, міністр закордонних справ Едуард Бенеш, прем'єр міністр Карел Крамарж та заступник міністра закордонних справ Вацлав Гірса, розпочинаючи акцію, проектували на майбутнє тісну співпрацю пострадянської федеративної Росії зі «своєю» країною в політичній, військовій, економічній та культурній галузях, оскільки це відповідало геополітичним інтересам Чехословаччини.

«Руська допомогова акція» спочатку розгорталася в двох напрямках: 1) надання гуманітарної допомоги голодуючим Радянської Росії і 2) фінансової підтримки антибільшовицької еміграції, що осіла в ЧСР. Однак, з середини 1922 р. уряд РСФРР заборонив діяльність добровільних місій на «своєй» території. З того часу під «Руською допомоговою акцією» розумілася тільки фінансова допомога еміграційним організаціям на території ЧСР.

Під час реалізації «Допомогової акції» чехословацьким урядом було виділено декілька сотень мільйонів крон. За 1921-1937 рр. державна підтримка уряду ЧСР антибільшовицькій еміграції склала 500 млн чеських крон. Кульмінаційним «акційним роком» став 1924 р., коли на потреби «русських вигнанців» взагалі офіційно Прагою було видано 99775 млн крон. За умови, що співвідношення чехословацької крони до американського долара в 1923-1933 рр. становило 100:2.96, сума виходила просто вражаюча [9, с. 378]. Фінансування, ще раз підкреслимо, було соціально-економічною складовою «Руської допомогової акції». Політична ж її складова крилася в тому самому акційному політичному спрямуванні, а саме: у занепаді більшовизму та поверненні емігрантів «додому», де неминуче останнім доведеться розбудувувати національну економіку. Ось чому Борис Мартос⁶ відзначав у 1922 р.: «...Ми тішили себе тоді надією, що за якісь два роки повернемось на Батьківщину...» [10, с. 108].

Саме 1921-1925 рр. характеризуються активним вивченням чеської мови. Перед емігрантами відкривалися два шляхи вивчення мови. Перший шлях - офіційний, в умовах здобуття вищої освіти в чеських або українських навчальних закладах. Так, в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова, Українському вільному університеті (Прага) та Українській господарській академії в Подєбрадах ставка викладача чеської мови була вакантною. Керівництво українських вузів чудово розуміло, що носієм мови має бути місцевий, чех, тому запрошувало на цю вакансію поважних чеських професорів і доцентів. У названих вузах на вивчення чеської мови відводилося 4 години на тиждень [11, с. 54, 58].

Однак, більш поширеним був другий - неофіційний шлях, коли мова вивчалася в дорозі, в магазині, в неформальному колі (в «рестораціях» (ресторанах) і «гасподах» (барах, бістро), в тих або інших робочих закладах, де вимагалася некваліфікована фізична праця (зокрема, на взуттєвому підприємстві Томаша Батя, різних заводах та фабриках), врешті-решт просто на вулиці за різних життєвих ситуацій.

Подебрадець, «білорус на службі УНР» Олександр Максимович Жихович (1900-1973), в недавньому минулому інтернований вояк 3-ї Залізної дивізії, котрий потрапив до ЧСР нелегально з Каліського табору (Польща), згадував, що першим вивченим ним чеським словом було слово *rozog* (позор) - увага, оскільки зійшовши із потяга він почув, що це слово викрикували чеські вантажники: «...*Яшчэ падчас знаходжання ў лагеры я атрымаў ад свайго начальніка Паўла Сакалагорскага інфармацыю аб тым, што ў ЧСР, як палітычны эмігрант, я магу атрымаць від на жыхарства і працягнуць навучанне. Ён, у сваю чаргу, такую інфармацыю атрымаў ад украінцаў, якія вучыліся ў польскіх ВНУ.*

Пасля атрымання такой інфармацыі я дамовіўся з Якавам Крыштовым, што разам уцячэм. У гэты час польскія ўлады вялі са мной размовы, каб я прыняў польскае грамадзянства, бо мяне інфармавалі, што месца нараджэння майго бацькі (мястэчка Моталь Гродзенскай губерні), паводле дамовы Керзона, адносіцца да Польшчы. Дадзеную прапанову польскіх уладаў я не прыняў па нацыянальных прычынах, так як я быў не згодны з польскай акупацыяй Беларусі і з нацыянальным тэрорам, які палякі праводзілі ў дачыненні да мясцовага (беларускага) насельніцтва. У выніку ўплыву навакольных у Каліше я зусім не планаваў вяртацца ў Савецкі Саюз, не магла спрыяць такому і вялікая адлегласць да савецкай мяжы. Большасць ўкраінскай моладзі збегла з лагера ў ЧСР і Нямеччыну.

У канцы жніўня 1922 г. я дамовіўся з Якавам Крыштовым, што мы уцячэм у ЧСР. Таму мы прадалі розную вопратку, гітару, мандаліну і гэтак далей і такім чынам набылі грошы для ўцёкаў. Ужо дакладна не памятаю, ці атрымлівалі мы ад нашага начальніка Сокалогорскага інструкцыю датычна ўцёкаў. А канкрэтна маршрут праз Кракаў у кірунку чэхаславацкай мяжы. Выхад за адзін прыпынак цягніком да мяжы і скрыжаванне, уласна, межы пешшу. Менавіта гэтым маршрутам мы і пайшлі з Крыштовым. Мяжу мы перайшлі ў раёне мястэчка Тврдошын. Пад час пераходу мяжы нас затрымалі супрацоўнікі фінансавай паліцыі, якія склалі пратакол і загадалі нам вяртацца назад у Польшчу. Пры гэтым яны сказалі, што калі мы абыдзем вёску і пойдзем пешшу палявымі дарогамі, гэта ўжо іх не датычыца. Затым супрацоўнікі фінансавай паліцыі вывезлі нас з вёскі ў напрамку Польшчы і мы далей самі пайшлі па названым маршруце. Але як толькі мы пераканаліся, што супрацоўнікі фінансавай паліцыі вярнуліся ў вёску, мы разгарнуліся і па палявой дарозе пайшлі ў бок Тврдошына.

Яшчэ перад пераходам мяжы мы ў Кракаве на базары ў гандляра габрэя памянлі польскія грошы на чэшскія. На гэтыя грошы мы купілі квітку на цягнік з Тврдошына да гарадка Жыліна. Калі мы ў цягніку пачалі размаўляць паміж сабой на ўкраінскай мове, да нас звярнуўся мужчына ў

ваеннай форме і сам на ўкраінскім спытаў нас хто мы і куды едзем. Мы адказалі, што ўцяклі з лагера ў Каліше і хочам дабрацца ў Прагу. Мужчына прадставіўся былым салдатам Галіцкай арміі і паведаміў, што ў Жыліне знаходзіцца частка Галіцкай арміі, якая ў цяперашні час уяўляе сабой рабочую каманду (арганізацыю). Таксама ён паклікаў нас з выццё лагера, дзе мы зможам атрымаць ежу і начлег. У гэтым лагера мы былі 3 дня. Тут мы атрымалі ежу і інфармацыю пра тое, дзе пасля прыезду ў Прагу нам трэба зарэгістравацца. Яшчэ ў Жылінскім лагера нам паведамілі, што ў Прагу нам трэба зарэгістравацца ў Рускім або Ўкраінскім камітэце. Таксама мы атрымалі дакладныя адрасы гэтых камітэтаў. У Прагу мы прыехалі 30 або 31 жніўня 1922 г. І адразу пачулі: “Увага!”, “Увага!”» (Переклад з чеськай на білоруську - Сергія Книревіча (Прага). - О. З.) [5, к. 94].

А ось слово «*mládenec*» (младенец) доўгі час переслідувала іншого «українського пражанина» - Валентина Сімянцева, чый залізничны (нелегальны) шлях до Прагі прайшоў наступным маршрутам: праз Новы Сонч, карпатскі пераход Баб'Ўця Гора, містечка Яворіну, Кежмарок (тут таж размешчаны залішкі Галіцкай Арміі), Брно: «*Вийшов я у Празі з потягу, - згадуваў Сімянцев. Пішов проти себе аби на місці не стояти, потім питаўся людей, де Шержківа вулиця. (šerík - «шерік» - бузок - О. З.). Тут багата дачого як не в нас і гаворять зовсім як не в нас. Змушени такі був згадати Олексину (одного із друзів по табору - О. З.) науку і підійти до поліціянты. (У Чехіі міжвоеннаго часу більшість населення знала російську мову і добра ставілася до вихідців з Російскай імперіі. Тому Валентину Сімянцеву довелася спілкуватися з прадставніком поліціі саме російскаю моваю. - О. З.). По хвілі гукнуў поліцай якогось пана, щось йому казав про потрібну мені адрасу і показав на мене. А показуючы на мене чомусь назвав мене “младенцем” (в цьому выпадку - новачком, хоча в деякіх выпадках слово витлумачується як «неодружени парубок» - О. З.), вочевидь смяўся з мене» [3, с. 33].*

А ось Наталена Королів прыйшла до Прагі цілком офіційна і, що вагома, вжэ зі знанням чеськай мовы. Пасля смерці бацька в 1919 р. вона опінілася в Києві, звідкі разам з чехамі-рэпатрыянтамі вырашыла выїхаць до ЧСР потягом. Потяг йшов праз Галічыну, де довелася чекати досить доўго паліва, таму Наталена разам з мачухой кіньмі добіралася до містечка Краснаго. Та в дарозі взімку мачуха застуділася і померла: «... Так залішылася я зовсім самітня на світі, серед чехів рэпатрыянтів, мені цілком незнайомах, і з документамі “рэпатрыянткі”, що на них, власне, як не чешка, я не мала права.... Дісталася Прагі з думкаю: “Коли не знаєш, що робіти, то іди вперед! І не оглядайся назад!” Тож за два дні дійшла до міністэрства й распівіла по правді й щиро усе, що зі мною трапілося. Мене вислохалі з великою цікавістю - і мушу дадати - з великім співчуттям. Гаворыла я по чеському, бо цієї мовы навчыла мене мачуха. Коли ж довідалісь, що я ніде у світі не маю ані кривняків, ані ріднаго дому, то цілком просто вырашылі: “Тож лішайтэся у нас! Мову знаєте, хоч гаворыте як мораванка. Коли ж рідна мати була чешка, то най і не рідна бацьківічына буде Чехія!”. Так стала з мене чешка!» [2, С. 15].

Та ж Наталена Королів згадувала, що чеська мова дуже важко давалася її чоловіку - Василю Короліву (Старому): *«Я говорила добре по чеському, лише з легким чужинецьким акцентом, що трапляється часом з чехами, які народилися на чужині. Він ніяк не міг навчитися. Лише за довгий час навчився добре по чеському писати, так, що навіть писав до чеських часописів, особливо до дитячих видань. Але говорив завжди так, що я мусила “перекладати” чехам його “чеську мову”. “Кочка” (кицька, кішка) або “чочка” (сочевиця) звучало для нього однаково. І не раз я щиро сміялася у ресторації, перекладаючи здивованому офіціантові, що “цей пан замовляє собі сочевицю, а не кішку з квашеним огірком”»* [2, с. 16].

У 1923-1924 рр. професорові Української господарської академії Сергію Бородаєвському, який мешкав у Празі, доводилося часто їздити до Подебрад потягом на лекції. А оскільки професору Бородаєвському, як і Василю Короліву погано давалася мова, то частенько він потрапляв у різні мовні казуси. Одного разу в потязі, повертаючись з Подебрад, зустрів пан професор знайомого чеха. Почалася розмова. Ось під час розмови чех і запитав професора: *«Як то їж зажділі Вашу академію?»* (В даному випадку питалося про те, як облаштували Академію. - О. З.) *«Та де там зажидили?»* - обурився Бородаєвський, - *лише двох жидів тільки й маємо, а вже кажуть зажидили»* [6, с. 147].

1925-1929 рр. - третій період життя українських вихідців на теренах міжвоєнної ЧСР - носить назву *«поворотництво»*. У грудні 1926 р. міністр закордонних справ Едуард Бенеш повідомив парламент, що збирається згорнути *«Руську допомогову акцію»*. Проти такої допомоги виступали чеські комуністи та Міністерство фінансів. *«Руська допомогова акція»* стала по суті об'єктом політичної боротьби в самій Чехословаччині. Тому витрати поступово обмежувалися. Більше того, ЧСР налагоджувала економічні стосунки з СРСР, і, звісно, не була зацікавлена в демонстрації допомоги опозиційним до більшовиків українцям. 1 січня 1927 р. уряд ЧСР оповістив ліквідацію допомоги всім емігрантам. Хоча останні виплати були здійснені в грудні 1928 р. Відчутного удару українській політичній еміграції в міжвоєнній ЧСР було завдано 13 березня 1928 р., коли парламент Чехословаччини ухвалив закон про охорону національного ринку праці. За цим законом праця іноземних громадян, які прибули до ЧСР після 1 травня 1923 р., унормовується певними умовами й обмежуються права негромадян на працю в цілому. Отож, скрутне матеріальне становище (фактично безробіття), а також постійні спроби більшовиків розколоти українську еміграційну спільноту (*«спокушання надією»*) далися взнаки. Так, наприклад, у 1927 р. до УСРР повернувся Василь Касян⁷. Говорити про вивчення чеської мови і, зокрема, міжмовні омоніми вже не доводилося.

Цікавий факт: досконало володів чеською мовою, однак зовсім не мав від неї якогось зиску, відомий український поет Олександр Олесь⁸. Так, 23 серпня 1927 р. він отримав від Михайла Обідного (1889-1938) - керівника Головного військово-історичного музею архіву при Генеральному штабі військ УНР у Празі - листа чеською мовою з проханням надати свою повну автобіографію розміром 2-3 друківаних аркуші з оплатою в 1000 крон, уточнюючи при цьому, що *«бажано, щоб автобіографію Ви написали на*

тлі відродження й визволення України, Ваші ж поезії повні настроїв, огню і бурі цієї історичної епохи, Ви мали стики з багатьма історичними діячами, ученими, мистцями, політиками, вояками, це теж цікавий матеріал для Вашої автобіографії». Директор військово-історичного музею архіву також повідомив, що Музей архів готовий виплатити аванс Олесю у розмірі 200 300 крон. Поет, який користувався принципово українською мовою скрізь, у своїй відомій сатиричній манері відповів на диво чеською коротко та зрозуміло: «*Pokud hodíte dalších 50 korun předem, dostanete také kůži!*». (Якщо накинете ще 50 корон, отримаєте і автошкіру! - О. З.) [12].

На початку 1930-х рр. зовнішньополітична ситуація в світі почала докорінно змінюватися і це неминуче вплинуло як на зовнішню, так і на внутрішню політику ЧСР. Тогочасне міжнародне становище характеризувалося посиленням протистоянням між Заходом та Сходом, що не могло не впливати на позитивне вирішення українського питання та життя української еміграційної спільноти в цілому. Репресії і терор проти українського народу з боку сталінського тоталітарного режиму, переслідування, асиміляторська та колонізаторська діяльність Польщі на західноукраїнських землях, агресивні наміри стосовно України, що відкрито лунали з боку німецьких нацистів, підготовка нової світової війни, зацікавленими в ній силами, і світова економічна криза, що затяглася в країні аж до 1935 р., турбували всіх емігрантів в Чехословаччині без виключення. Тому в останній, четвертий період життя українських вихідців на теренах міжвоєнної ЧСР (1929-1939 рр.), чеська мова виступала, в першу чергу, засобом фізичного виживання. Тобто до початку Другої світової війни мовне питання як таке, а з ним і питання міжмовних омонімів, зовсім зникли з порядку денного еміграційного повсякдення. Більшість українських вихідців, котрі залишилися у Празі та її передмістях або виїхали до Закарпаття, чеську мову опанували.

Валентин Сімянців у 1930-х рр. згадував наступне: «*У перший же тиждень свої праці в суботу я “мав” конфлікт зі своїм найстаршим начальником. Приніс я йому на підпис виказ одпрацьованих годин. П'ять разів по вісім дорівнюють сорока, до того чотири в суботу, цілком годин за тиждень сорок і чотири. Дивиться на той папірець начальник і чую, ніби до мене, але так ще зо мною ніколи не говорив, - ніби аж гнівається: “А в суботу ти наполовину жереш?” («жерти» - харчуватися. - О. З.). І оте “ти”, і оте “жереш” збивало мене з пантелику. Він же був чемний. А я не знав, що у чеха, коли старший (але порядно старший чи роками чи рангою) говорить підлеглому “ти” - так це вияв ласки, благовоління. Я не знаючи на яку ногу ступити, вирячив очі, а він підняв голову від мого папірця, дивиться лагідно, усміхається. Розбери що воно таке, а в папірці виказі бачу, перекреслив чотири і написав вісім. “А в неділю голодуєш?” Тепер уже розумію, відповідаю, що їм, як завжди. Дивлюся, дописує до мого звіту неділю і ставить вісімку в колонку годин. Далі іспит: “Скільки буде сім разів по вісім?” “Сім разів по вісім пане радо, п'ятдесят шість”. “Так оце переписи і не забудь, що сім разів по вісім п'ятдесят шість”. А я далі рахував уже в голові: дванадцять разів по п'ять шістдесят “качок” (корон чесько словенських), як з неба впали. І хто б за таке не подякував?» [13, с. 100].*

А ось дописи Василя Короліва 1930-х рр.: «*Довелося на старості років*

вивчити декілька нових чеських слів. З Мельника до Праги залізницею 54 кілометри, причому треба йти два кілометра до двірця. А по соші (шосе - О. З.) від нашої хати всього 30 кілометрів, при тому дорога зручна й гарна, особливо назад - додолу, що має велике значення для втомлених ніг. По дорозі, кожних два-три кілометри - селища і величезний рух вдень і вночі. Тож із Мельника, коли на дорогах не лежав сніг, звичайно я їхав на вельосипеді. Одного разу на соші з лівого боку (тоді їздили ліворуч) було накидано багато кам'яної товчі (щебню), приправленої на поправу дороги. Тож я їхав по обочині («по-банкетові») дороги збоку правого. Нараз бачу: зустрічне авто притримало біг і їде просто на мене Як воно вже було пів метра від мене, я кинувся в канаву. А з авта висунулася червона тика шофера, що мені кричав по чеському: *“Mám právo vás zabít, protože jedete na špatné straně silnice!”* (Мам право вас забіть, прото єдете на спатні стране сільнице) (Маю права вас вбити, бо їдете не по тій стороні дороги. - О. З.) [4, с. 138].

У підсумку: україно-чеські омоніми в житті української міжвоєнної еміграційної спільноти з одного боку не один раз створювали чималий клопіт, призводячи до тих або інших двозначних ситуацій. З іншого боку, вони все ж певним чином урізноманітнювали повсякденне життя українських вихідців у міжвоєнній Чехословаччині.

Примітки

¹ **Нагалена Андріанівна Королів** (1888-1966) - українська письменниця, лексикограф, єгиптолог, археолог і театральна акторка. Графиня. Походила з роду Домонтовичів.

² **Валентин Іванович Сімянців** (1899-1992) - військовий, скульптор, родом з Харківщини, за фахом інженер-гідротехнік. Військове звання - сотник Армії УНР.

³ **Василь Костянтинівич Королів (Старий)** (1879-1941) - український громадський діяч, письменник і видавець. Член ТУП. Один із засновників Центральної Ради.

⁴ **Олександр Максимович Жихович** (1900-1973) - «білорус на службі УНР», дивізійний лікар 3-ї Залізної дивізії, економіст за фахом, в останні роки життя - архівіст одного з підприємств міста Острави. У 1953 р. пережив допит радянського-чеського КДБ через свої зв'язки як з українською, так і білоруською міжвоєнною політичною еміграцією. Другою дружиною Олександра Жиховича була чешка - Людмила Ружечкова (Неханіцька, Тищенко) - свого часу дружина Юрія Тищенка «Сірого» (1880-1953) - українського видавця, публіциста, журналіста, перекладача, громадського діяча.

⁵ **Сергій Васильович Бородаєвський** (1870-1942) - український економіст, викладач, державний діяч.

⁶ **Борис Миколайович Мартос** (1879-1977) - український громадсько-політичний діяч, економіст, кооператор, педагог. У 1919 р. був головою Уряду УНР.

⁷ **Василь Ілліч Касіян** (1896-1976) - український художник, графік, народний художник СРСР, професор Київського художнього інституту, Герой Соціалістичної Праці, Депутат Верховної Ради УРСР 2, 6-9 скликань. Навчався в Празькій академії художніх мистецтв (учень Макса Швабінського). У 1923 р. прийняв радянське громадянство, 1927 р. повернувся до УСРР.

⁸ **Олександр Іванович Кандиба (Олександр Олесь)** (1878-1944) - український поет, драматург, представник символізму. Батько поета і політичного діяча Олега Ольжича.

1. Марусик Т. Які європейські мови найближчі між собою. URL: <https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/aki-yevropejski-movi-najblizhchi-mizh-soboyu/701681> (Дата доступу: 12.06.2021 р.)

2. Королева Н. Сон тині / Упоряд., передмова та літ. редагування Ю. Винничука; Харків: Фоліо, 2019. 394 с.

3. Сімянцев В. Студентські часи. (Спогади). Чехо-Словаччина, роки 1923-1929. Вашингтон, Д. К. 1973. 97 с.

4. Королів (Старий) В. Згадки про мою смерть. Торонто: Укр. вид-во «Добра книжка», 1961. 161 с.
5. Archiv bezpečnostních složek (Praha, Czech Republic). Fond S OSTRAVA. Sign. S-4592 OV, k. 98-121.
6. Летіло 40 сорок: Літературні анекдоти про відомих українських письменників, митців, політиків й суспільно-політичні події 20-30-х рр. ХХ ст. / Упоряд. та літ. ред. Василя Габора. Львів: ЛА «Піраміда», 2015. 176 с.
7. Виздрік В. С. Інтерновані частини УГА в Чехословаччині: надії та реалії // Електронний ресурс. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/30039/1/47_310-313.pdf (Дата доступу: 14.05.2021 р.)
8. Нова Україна. 1922. Ч. 1. 46 с.
9. Ляхоўскі У. Ад гоманаўцаў да гайсакоў. Чыннасьць буларускіх маладзёвых арганізацый у 2-й палове ХІХ ст. - 1939 г. Беласток: Беларускае гістарычнае таварыства; Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2012. 483 с.
10. Цит. за: Українська господарська академія в ЧСР. Т. І. Видано Абсолютентами Української Господарської Академії та Українського Технічно-Господарського інституту. Нью-Йорк, 1959. 236 с.
11. Зубко О. Є. Створення та діяльність Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі (1923-1933 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. 09.00.12 (українознавство). Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2010. 224 с.
12. Лисенко Н. Невідомі автобіографічні записи О. Олеся. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18029/06-Lysenko.pdf?sequence=1> (Дата доступу: 14.08.2019 р.)
13. Сімянців В. Інженер емігрант у Чехо-Словаччині. Буенос Айрес; Філадельфія: В во Юліяна Середяка. 1978. 121 с.

References

1. Marusyk T. Yakiy evropeiski movy naiblyzhchi mizh soboiu. URL: https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/_aki-yevropejski-movi-najblizhchi-mizh-soboyu/701681 (Дата доступу: 12.06.2021 р.)
2. Koroleva N. Son tini / Uporiad., peredmovna ta lit. redahuvannia Yu. Vynnychuka; khudozh. oformliuvach O. A. Huhaloova-Mieshkova. Kharkiv: Folio, 2019. 394 s.
3. Simiantsev V. Studentski chasy. (Spohady). Chekho-Slovachchyna, roky 1923-1929. Vashynhton, D. K. 1973. 97 s.
4. Koroliv (Staryi) V. Zghadky pro moiu smert. Ukrainske vydavnytstvo «Dobra knyzhka». Toronto, 1961. 161 s.
5. Archiv bezpečnostních složek (Praha, Czech Republic). Fond S OSTRAVA. Sign. S-4592 OV, k. 98-121.
6. Letilo 40 sorok: Literaturni anekdoty pro vidomykh ukrainskykh pysmennykiv, myttsiv, politykiv y suspilno-politychni podii 20-30-kyh rr. KhKh st. / Uporiadkuvannia ta lit. red. Vasylia Habora. - Lviv: LA «Piramida», 2015. 176 s.
7. Výzdryk V. S. Internovani chastyny UHA v Chekhoslovachchyni: nadii ta realii // Elektronnyi resurs. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/30039/1/47_310-313.pdf (Дата доступу: 14.05.2021 р.)
8. Nova Ukraina. 1922. Ch. 1. 46 s.
9. Ljahowski U. Ad gomanawcaw da gajsakow. Chynnasc” bularuskikh maladzjovych arganizacyj u 2-j palove HHH st. - 1939 g. Navukova-papuljarnaе vydanne. Belastok: Belaruskae gistorychnae tavarystva; Vil”nja: Instytut belarusistyki, 2012. 483 s.
10. Tsyt. za: Ukrainska hospodarska akademiia v ChSR. T. I. Vydano Absolventamy Ukrainskoi Hospodarskoi Akademii ta Ukrainskoho Tekhnichno-Hospodarskoho instytutu. Niu-York, 1959. 236 s.
11. Zubko O. Ye. Stvorennia ta diialnist Ukrainskoho vyshchoho pedahohichnogo instytutu im. M. Drahomanova v Prazi (1923-1933 rr.): Dys. ... kand. ist. nauk. 09.00.12 (ukrainoznavstvo). Kyiv: KNU im. Tarasa Shevchenka, 2010. 224 s.
12. Lysenko N. Nevidomi avtobiohrafichni zapysy O. Olesia. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18029/06-Lysenko.pdf?sequence=1> (Дата доступу: 14.08.2019 р.)
13. Simiantsiv V. Inzhener emihrant u Chekho-Slovachchyni. Buenos Aires; Filadelfia: V-vo Yuliiana Serediaka. 1978. 121 s.

Zubko O. Y.

PhD (History), doctoral student of the Department of History of Ukraine and Culture of Vinnytsia State Pedagogical University M. Kotsyubynsky (Ukraine). ORCID: 0000-0002-7052-1472.

THE WAY UKRAINIANS LEARNT THE CZECH LANGUAGE IN CZECHOSLOVAKIA OR UKRAINIAN INTERWAR IMMIGRATION IN THE NEW LINGUISTIC FIELD (1918-1939)

The phenomenon of cross-linguistic homonymy is the result of closely related languages' interaction, confusing the same or similar sounding words which have different meanings in different languages. The Ukrainian immigrant community in the interwar Czechoslovakia is no exception. The life of the people of Ukrainian origin in the interwar Czechoslovakia can be conditionally divided into four periods.

The first one dates back to 1918-1921 when the detachments of Ukrainian Galicia Army entered the territory of the First Czechoslovak Republic: "Hirska Brygada", "Stary Tabir", "Hlyboka", "Krukenychy". This first period for the people of Ukrainian origin in the interwar First Czechoslovak Republic is characterized by the lack of interest in learning the Czech language in general as far as most of the campers, who had conversational fluency in German and Polish, were waiting for settling the status of Eastern Galicia, the fate of the Western Ukrainian People's Republic and solving the conflict in Cieszyn Silesia.

The second period dates back to 1921-1925 when the majority of antibolshevik immigration arrived in the interwar First Czechoslovak Republic. Especially this period is characterized by the active learning of the Czech language. The immigrants had two ways of mastering the language. The official way was acquiring the high education in the Czech and Ukrainian educational establishments. However, the most widespread way was the unofficial one, when the language was learnt in the shops, restaurants, bars or other working places where unskilled manual labour was required (for example, at Tomash Batia's shoe factory, different plants and enterprises); right in the streets after all within different communication situations.

The third period in the life of the people of Ukrainian origin on the territory of the interwar First Czechoslovak Republic took place in 1925-1929 and was called "povorontnytstvo". During this period there was no way of speaking about mastering the Czech language and using cross-linguistic homonyms.

In the 1930s due to the world economic crisis and shutting down the access to the Czechoslovak labour market for the people of Ukrainian origin the issue of learning the Czech language was not raised at all. The majority of the people of Ukrainian origin who stayed in Prague and its suburbs or moved to Transcarpathia had already mastered the Czech language by that time.

Thus, on the one hand the provocative similarity created a number of obstacles, misunderstandings, it caused tragic and sometimes comic situations. On the other hand, it spiced up the everyday lives of the people of Ukrainian origin.

Key words: *Ukrainian immigration, the interwar Czechoslovakia, interwar homonymy, Czech language, Ukrainian language, everyday life.*